

УДК 94(477)1922/1924

DOI: 10.20535/2307-5244.49.2019.189557

I. Соляр

ORCID 0000-0003-0439-6957

*Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України;
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

О. Красівський

ORCID 0000-0002-7028-6038

*Національна академія державного управління
при Президентові України*

О. Муравський

ORCID 0000-0002-2776-5156

*Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України;
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

I. Soliar

*Ivan Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine;
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy*

O. Krasivskyu

*National Academy for Public Administration
under the President of Ukraine*

O. Muravskiy

*Ivan Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine;
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy*

**ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА ЛІГИ НАЦІЙ У 1922–1924 РР.**

*Activity of the West Ukrainian Society of the League of Nations
(1922–1924)*

Західноукраїнське товариство Ліги Націй (ЗУТЛН) — одна з провідних еміграційних організаційних структур західноукраїнських політичних діячів, створених з метою розширити вплив на міжнародному рівні екзильного уряду ЗУНР для вирішення проблеми державного статусу Східної Галичини. Проаналізовано дипломатичну діяльність ЗУТЛН з ініціативи емігрантського уряду Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) на початку 1920-х р. У статті вперше в українській історіографії розглянуто

реакцію галицького політикуму на підсумкові ухвали Ліонської конференції (1924) та діяльність українських представників на міжнародному форумі. Перспективний напрям подальших досліджень — аналіз відносин ЗУТЛН із УНТП, іншими політичними партіями Галичини та екзильним урядом ЗУНР.

Ключові слова: Західноукраїнське товариство Ліги Націй, Союз Товариств Ліги Націй, дипломатія, Західноукраїнська Народна Республіка, еміграційний уряд, Ліонська конференція, Східна Галичина, Польська держава.

After the end of the Polish-Ukrainian War (1918–1919), the Polish state incorporated the territory of Galicia. However, the status of the acquired lands was a subject of international debate. The article analyses the diplomatic activity of the West Ukrainian Society of the League of Nations (ZUTLN). The emigrant government of the Western Ukrainian People's Republic (ZUNR) initiated it in the early 1920s to defend the rights of Ukrainians for their own country. The text focuses on the effectiveness of the governing bodies of ZUTLN, as well as their methods in the international arena.

ZUTLN attempted to reshape the League of Nations from the union of the winning WWI states into the union of nations based on the genuine democratic foundations with an equal voice in resolving critical geopolitical issues. The initial efforts of the society's leaders (the presidium) were aimed at keeping alive the «Ukrainian issue,» namely proving the rights of the Galician Ukrainians to its own state after the end of the Polish-Ukrainian war.

With the main stages in the activities of ZUTLN identified, the emphasis was made on the significant state-forming role of the society leaders. Roman Perfetskyi, Ernest Brighter, Osyp Nazaruk, Illya Semak, Kyryl Tryliovskiy, Oleksandr Maritchak, Josaphat Jean, Aytal Zitoshynskiy promoted the idea of the rights of nations to self-determination, own statehood and independence. They expressed their demand for the unification of the lands of the Eastern Galicia, Chelm, Volyn, and Pidlyashshya (captured by Poland), as well as the northwest Bukovyna (occupied by Romania), in the restored Ukrainian state.

International activities of ZUTLN would have been impossible without close cooperation with the ZUNR government, members of the Ukrainian parliamentary, state-oriented political parties of Western Ukraine, primarily national democrats and radicals. These people supported the society financially and morally, provided expert and analytical conclusions for the notes of protest, corresponded diplomatic appeals to the governments and parliaments of the world nations — the relationship between the President of ZUTLN R. Perfetskyi with Ye. Petrushevych, K. Levytskyi, as well as other well-known Ukrainian politicians and diplomats, yielded some positive results.

Representatives of ZUTLN raised particularly acute questions of the Ukrainian statehood restoration at the meetings of the Union of Societies of the League

of Nations (STLN), which the society became part of in 1922. At the meetings of the Main Board of STLN (1922–1923), thanks to the leading members of the Organization, the problem of eastern Galicia was discussed repeatedly. The drafts of resolutions demanded the Entente countries fulfill all the obligations regarding Eastern Galicia. There were also demands for the «restoration of independence of the ZUNR» and «ceasing occupation», and subsequently the prohibition of conducting elections in Eastern Galicia.

A turning point in the ZUTLN was the Decision of the Council of Ambassadors dated March 14, 1923, on the transfer of the Western Ukrainian lands to the Second Polish Republic. It radicalized the issue of Western Ukraine, still relevant in European politics. The attempts by ZUTLN to suspend the process of ratification by the parliaments of European countries did not yield any results. Attempts by members of the society to move their center to Lviv were also unsuccessful due to the obstacles from the Polish authorities. It was proved that de facto, the society functioned until 1927, but its role in the domestic/international arena reduced to a minimum.

Keywords: West Ukrainian Society of the League of Nations, Union of Societies of the League of Nations, diplomacy, Western Ukrainian People's Republic, emigrant government, Conference in Lyon, Eastern Galicia, State of Poland.

У 1919 році польські війська зайняли територію Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР), що змушувало очільників української держави вдаватися до дипломатичних методів боротьби за відновлення контролю над утраченими територіями. В цьому контексті значні надії українські громадсько-політичні діячі покладали на підтримку провідних європейських держав та особливо на Лігу Націй. Завдяки екзильному уряду ЗУНР та українським політичним партіям національно-державницького спрямування (Української народно-трудової (УНТП) та української радикальної (УРП)), для позитивного розв'язання «українського питання» було задекларовано утворення Західноукраїнського товариства Ліги Націй (ЗУТЛН). Представники ЗУТЛН вважали тимчасову польську управу (на підставі мандату Найвищої Ради Паризької мирної конференції) такою, яка має тільки ознаки окупаційної влади, «продовжує воєнний і виїмковий стан, і через свою екстермінаційну політику винищує до решти українське населення Східної Галичини..., всупереч постановам міжнародницького права знесла всі гороженські свободи у відношенню до українського населення, інтернуючи, арештуючи і засуджуючи масово українських громадян...»¹. Окреслені тези лягли в основу діяльності ЗУТЛН на міжнародній арені у першій половині 1920-х рр., потребували рішучих заходів для відновлення контролю української влади над Східною Галичиною.

¹ Українська думка. 1920. 13 листопада.

Зовнішньополітична діяльність ЗУТЛН у першій половині 1920-х рр. — малодосліджена проблема в сучасній українській та зарубіжній історіографії. Її окремі аспекти розглянуто в загальних роботах Л. Зашкільняка (Зашкільняк, Л. 1996, с. 71–76), О. Красівського (Красівський, О. 2008), С. Макарчука (Макарчук, С. 1998, с. 132–144), М. Швагуляка (Швагуляк, М. 1994, с. 77–82), а також у спеціальних розвідках міжвоєнних (наприклад, Лозинський, М. 1970), радянських (Сливка, Ю. 1985; Zaks Z. 1967, s. 127–153 та ін.) і сучасних українських (Кушнір, В. 1998; Соляр, І. 2000, с. 194–201, Федорович, В. 1988, с. 19–29; Шинкаренко, Т. 1997, с. 27–31 та ін.) учених. Стаття спирається на значний джерельний матеріал — архівні матеріали Центрального державного історичного архіву, м. Львів (ЦДАЛ України), мемуарну літературу, тогочасну періодику.

Основна мета статті — визначити головні риси зовнішньополітичної діяльності ЗУТЛН в умовах трансформації геополітичних процесів у першій половині 1920-х рр.

Утворення ЗУТЛН було б неможливим без уконституювання в досліджуваній період впливової міжнародної організації — Ліги Націй, перша сесія Генеральної Асамблеї якої відбувалась у листопаді — грудні 1920 р. Екзильний уряд ЗУНР, українські політичні партії Галичини з перших днів її утворення намагалися вплинути на роботу цієї впливової міжнародної трибуни шляхом включення Української держави (ЗО УНР) до Ліги Націй. Проте чи не єдиним позитивом для українців стало запрошення 1921 р. голови Міжнародного союзу товариств при Лізі Націй представникам української еміграції, вихідцям з Галичини, створити ЗУТЛН¹.

Позитивно сприйнявши ідею голови Міжнародного союзу товариств при Лізі Націй, у січні 1922 р. було створено ЗУТЛН, президентом якого обрано Р. Перфецького. Члени товариства в одній з перших ухвал звернули увагу «всіх держав світу, що “головними передумовами устійнення міжнародних відносин і забезпечення всесвітнього мира є окончене і якнайскорше усуненне насильства й поневолення та всіх побудованих на них окупацій чужонаціональних територій та рівночасне безоглядне й повне зреалізованне прав націй на самовизначенне, на власну їх державність і незалежність”»².

Проаналізувавши діяльність ЗУТЛН, можемо виділити в історії товариства кілька періодів: 1) січень — червень 1922 р. — товариство ухвалює статут, політичні резолюції, порушує питання про вступ ЗУТЛН до Союзу Товариств Ліги Націй (СТЛН); 2) 8 червня 1922 р. — 23 червня 1923 р. — період членства ЗУТЛН у СТЛН. У цей період товариство поглибило співпрацю з урядом ЗУНР, українською парламентською репрезентацією, держав-

¹ Зовнішньополітична діяльність українських урядів у еміграції. URL : <http://library.if.ua/book/10/1039.html>

² Діло. 1922. 28 січня.

ницькими політичними партіями, котрі активно діяли на західноукраїнських землях, підготувало серію звернень до Ліги Націй, у яких рекомендувало вирішити в позитивному для українців річизні проблему Східної Галичини; 3) 23 червня 1923 р. — 1 липня 1924 р. — ознаменувався спробами ЗУТЛН відновити своє членство у СТЛН, що однак, де факто, привело до ліквідації товариства.

Діяльність ЗУТЛН підпорядковувалася єдиній меті — спробам відновити українську державність на західноукраїнських землях. Окреслена ідея яскраво простежується в Статуті товариства. «Установчий документ ЗУТЛН мав інституціональну будову — штаб-квартиру, відповідну організаційну структуру, постійні та допоміжні органи. Це — свідчення того, що екзильний уряд Є. Петрушевича прагнув надати ЗУТЛН статус постійної міжнародної організації, створеної для врегулювання всіх питань, пов'язаних із захистом національних інтересів галицьких українців, — слушно відзначив А. Мельник. — Завдяки зусиллям ЗУТЛН “східногалицьке питання” неодноразово дискутувалося на засіданнях Великої ради і Політичного комітету Генеральної Асамблеї Ліги Націй» (Мельник, А. 2014, с. 61).

Для захисту національних інтересів українців Статут ЗУТЛН (6 розділів, 28 параграфів)¹ надавав широкі повноваження не тільки Президенту, але й Генеральним зборам, які приймали рішення в усіх справах, що стосувалися платформи чи мети товариства. Вони мали скликатися щонайменше раз на рік у місяці — щорічні збори, в той час як надзвичайні Генеральні збори скликалися за необхідності. На вимогу однієї п'ятої частини всіх членів Головний комітет мав за два тижні скликати надзвичайні Генеральні збори. Якщо цей термін спливав безрезультатно, ініціатори відповідно до Статуту мали право самостійно скликати такі збори².

Участь у Генеральних зборах ЗУТЛН мали право брати дійсні члени та почесний президент, наділені правом голосу. Для чинності рішення Генеральних зборів необхідно було, щоб як слід проходило скликання Генеральних зборів шляхом опублікування в пресі або повідомлення через рекомендовані листи за 14 днів до цього, а участь у зборах узяла щонайменше третина дійсних членів. За відсутності приписаного кворуму на підставі рішення Президента, Генеральні збори могли відбутися в наступні 10 (десять) днів у визначений календарний день зі збереженням установленого порядку денного. Рішення таких зборів були чинні без огляду на кількість присутніх.

До компетенції щорічних Генеральних зборів належали: визначення кількості членів Головного комітету; обрання Президії Товариства і Головного комітету (Президента, трьох віце-президентів, генерального секретаря, дру-

¹ ЦДДАЛ України. Ф. 382. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 1.

² ЦДДАЛ України. Ф. 382. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 1.

гого секретаря Товариства, членів Головного комітету та їхніх представників), а також Контрольної комісії; призначення почесних членів і почесного президента, а також виключення членів із Товариства; визначення основ діяльності Товариства; прийняття рішення щодо зміни статуту, про вступ Товариства до будь-яких інших товариств і об'єднань з аналогічною організацією, а також прийняття рішень розпустити Товариство; ухвалення рішень у всіх інших справах, які поставили на порядок денний чи Головний комітет, чи чверть наявних членів Товариства під час зборів¹.

Усі поточні важливі питання вирішував виконавчий орган ЗУТЛН — Головний комітет (Президент, заступники, Генеральний секретар). Головний комітет збирався щонайменше раз на три місяці й був уповноважений у рамках своєї діяльності вибирати делегатів і представників, створювати національні секції та краєві секції, культурні й господарські відділи, а також комітети, підкомітети та інші підлеглі їй органи. Головний комітет визначав з кола членів товариства, делегованих до міжнародної спілки Ліги Націй, а також до комісії спілки об'єднаної Ліги Націй на українських землях, якщо таку корпорацію буде засновано².

Головний комітет мав право тимчасово або на тривалий час делегувати для особливих завдань до Президії Товариства членів комітету або комісії чи службовців Товариства і членів Товариства, які могли брати участь у роботі Президії з дорадчим голосом. Важливо, що провідні діячі ЗУТЛН усвідомлювали, що Головний комітет слід обирати так, щоб у ньому були представлені всі українські землі («Нації повинні бути представлені у Головному комітеті пропорційно кількості членів Товариства даної нації, проте не більше, ніж частка населення цієї нації. У випадку перешкоди для одного члена Головного комітету, який представляв певну область західноукраїнських земель, він замінювався іншим членом комітету даної області або його заступником»³).

Чимало повноважень за статутними документами надавалося Президії, яка, зокрема, здійснювала його зовнішню репрезентацію і керівництво діями відповідно до принципів і вказівок Генеральних зборів та Головного комітету. Президія також визначала порядок денний засідань Головного комітету й скликала їх «шляхом порозуміння» при встановленні порядку денного. Кожен член комітету був уповноважений не пізніше як за два дні до засідання вносити пропозиції через секретаря товариства до порядку денного засідання комітету⁴.

Для ефективної діяльності ЗУТЛН передбачалося створити філії товариства, які вступали в права, коли їх офіційно приймав Головний комітет.

¹ ЦДІАЛ України. Ф. 382. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 5.

² ЦДІАЛ України. Ф. 382. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 7.

³ ЦДІАЛ України. Ф. 382. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 7.

⁴ ЦДІАЛ України. Ф. 382. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 6.

Вони мали право діяти спільно для досягненні мети товариства за допомогою своїх органів відповідно до статуту, його платформи, а також рішень Головного комітету. До поля діяльності філій належали такі справи, які не застережені для Генеральних зборів Товариства, Головного комітету та їх органів.

У «Комунікаті про утворення західноукраїнського Товариства Ліги Націй» від 28 січня 1922 р. наголошувалося, що до керівництва товариства ввійшли не тільки українці, але й «поляки й жиди, що стоять на становищі державної незалежності західно-українських земель». Водночас було «застережено ще дальші місця для інших національних меншостей і членів українських партій, які ще не заступлені в товаристві» (Мельник, А. 2014, с. 59).

Основна мета діяльності ЗУТЛН полягала у сприянні «викладених у Основній угоді Ліги Націй положень та їх практичному втіленню у західноукраїнських краях і... тих українських областях, які на підставі Сен-Жерменських державних угод з причини їх належності до колишньої Австро-угорської монархії вже зараз становлять особливий об'єкт міжнародного права і діють під суверенітетом країн Антанти» (Мельник, А. 2014, с. 59).

ЗУТЛН декларувало підтримку Ліги Націй у її намірах: усунути несправедливість, панування сили та безправ'я в міжнародно-правових відносинах; забезпечити всім націям відповідно до права на самовизначення народів вільний розвиток, а також з цією метою добиватися їх самостійності і, за можливості, широкої незалежності; перетворити Лігу Націй у майбутньому на таку світову організацію, яка на підставі міжнародного права об'єднає всі нації світу і зробить Лігу Націй справжнім верховним арбітражним судом для вирішення всіх міжнародних правових претензій (Мельник, А. 2014, с. 59).

Лідери товариства відзначали, що головними передумовами стабілізації міжнародних відносин і забезпечення миру є якнайшвидше усунення насильства й поневолення та «всіх побудованих на них» окупацій чужонаціональних територій і якнайшвидша реалізація прав націй на самовизначення, їхню власну державність і незалежність (Мельник, А. 2014, с. 58). З цих причин у Статуті наголошено, що ЗУТЛН добиватиметься впливу на широкі кола суспільства, а також громадські організації для реалізації «свободлюбних принципів та ідей», які лежать в основі прагнень Ліги Націй¹.

Таким чином, згідно зі статутними положеннями, члени ЗУТЛН зобов'язувалися проводити широку пропаганду в пресі й громадських колах ідеї утворення самостійної та нейтральної Галицької республіки; утворювати об'єднані спілки, союзи й інші об'єднання, засновувати власні філії; проводити анкетні опитування, збори Товариства і народні збори; відправляти меморандуми та інші відповідні звернення депутацій та делегацій Товариства до Міжнародної Унії товариств Ліги Націй та самої Ліги Націй, а також

¹ ЦДДАЛ України. Ф. 382. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 1.

до державних установ і парламентів всіх держав світу; співпрацювати з іншими подібними товариствами; сприяти гуманітарним організаціям і закладам у країні та за кордоном¹.

ЗУТЛІН створювалося для дотримання і розвитку засад, прийнятих основним договором Ліги Націй, спрямованих на формування міжнаціональних відносин, підтримку діяльності цієї інституції щодо усунення несправедливості, насильства, поневолення народів та забезпечення всім народам, на основі права, самовизначення, вільного їх розвитку під «політичним і національним оглядом», піднесення культури, зміцнення відносин між націями (Мельник, А. 2014, с. 59). Члени ЗУТЛІН звернулися «до уряду Президента Української Національної Ради Д-ра Євгена Петрушевича з домаганням поширити дальшу рішучу боротьбу за державну незалежність усіх західноукраїнських земель в напрямі їх з'єднання у відновленій Західно-Українській Галицько-Володимирській Державі» (Литвин, М. 2009, с. 270).

Навесні 1922 р. питання про статус Східної Галичини внесли до порядку денного роботи Генуезької конференції, однак не обговорювали через блокування з боку представників Франції та Польщі. Однак у червні 1922 р. в Празі ЗУТЛІН було прийнято до Міжнародного Союзу товариств Ліги Націй (СТЛІН), а Східну Галичину визнано як окремий суб'єкт міжнародного права.

14 березня 1923 р. Рада послів держав Антанти схвалила рішення про передання Східної Галичини Польській державі, що унеможливило членство ЗУТЛІН у СТЛІН (мотивом утворення окремого ЗУТЛІН став пункт статуту УТЛІН, згідно з яким в Унії міг бути «заступлений кожний край (pays) в розумінню державно-правної одиниці. Східна Галичина на основі 91 статті Сен-Жерменського договору в 1919–1923 роках становила окремий предмет міжнародного права, знаходиться під суверенністю держав Антанти»)». ²

Народний Комітет Української народної трудової партії (НК УНТП) у листі до Президії ЗУТЛІН 14 червня 1923 р. рекомендував ЗУТЛІН і надалі залишитися самостійною репрезентацією в СТЛІН. Водночас В. Охримович зазначив: «Одначе ми замало знаємо справи і відносини тої Унії, щоби заняти становиско на випадок коли би унія остаточно відмовила нам сего права, і тому трудно нам рішитися, котра з трьох поставлених Вами евентуальностей були би для нашої національної справи найкорисніша. Здається нам, що в тій справі були би для нас найбільше вказаним пійти за прикладом чеських німців, одначе не стоїмо при сім рішучо, бо як сказано, замало орієнтуємося в цій справі і тому полишаємо щодо цього світлій президії вільну руку поступити по своїй совісті»³. НК УНТП підтримав позицію Президії ЗУТЛІН в питанні розширення прав національних меншин, які «компактно масою

¹ ЦДІАЛ України. Ф. 382. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 2.

² ЦДІАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 50. Арк. 24.

³ ЦДІАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 50. Арк. 18.

заселяють національні території і на тих територіях становлять абсолютну більшість, а тільки в пропорції до цілої держави становлять меншість».

Старійшина українського політикуму — Ю. Романчук, який був обраний почесним членом ЗУТЛН, у листі від 7 червня 1923 р. Є. Петрушевичу відкинув варіант об'єднання з польським Товариством Ліги Націй: «Не вільно лучитися з польською Лігою, бо така злука не лише що мусіла бути би понята як признане нашою Лігою польської державности, но відбирала їй і всю можливість на будуче підносити голос в обороні нашої незалежності». Президент УНРади пропонував «приступити до Придніпрянської Ліги як окрема секція, застерігаючи собі автономію та відповідне заступництво в управі і на загальних зборах Унії»¹.

Делегація ЗУТЛН на VII конференції СТЛН (Відень, червень 1923 р.) вирішила все-таки спертися на Статут СТЛН, де йшлося про право членства в Унії для країн (*pays* — край французькою мовою, а не *l'etat* — держав) і наполягало на тому, що Східна Галичина є саме країною — краєм; у рішенні Ради послів держав Антанти вказувалося на необхідності надати автономію Східній Галичині. Проте аргументація українських представників не задовольнила Раду УТЛН, яка призупинила представницькі права ЗУТЛН. Після відповідного протесту делегація залишила віденську конференцію².

11 жовтня 1923 р. члени ЗУТЛН спробували скликати у Львові ініціативну нараду про заснування Товариства Ліги Націй на українських землях у Польщі. Проте польська влада заборонила її проводити. В протесті з цього приводу повідомлялося: «На згадану нараду зійшлося кільканадцять запрошених громадян, а коли нарада розпочалася, явився в льокалю наради надкомісар Поліції п. Вагнер в асистенції кілької жандармів і незважаючи на се, що нарада була скликана і відбувалася, мотивуючи тим, що вже в самім запрошенню на нараду містяться знамена злочину головної зради польської держави»³.

27 червня — 4 липня 1924 р. у Ліоні проходило засідання Ради та Загальних зборів Союзу товариств Ліги Націй, на яких розглядали суспільно-політичні процеси в Східній Галичині. «Щоб на місці припилювати сеї справи»⁴, до Франції виїхала делегація ЗУТЛН у складі Р. Перфецького, А. Петрушевича та О. Марітчака⁵. Делегація усвідомлювала, що в Ліоні «розіграється рішаючий бій в справі дальшого становища нашого Західно-Українського товариства Ліги Націй в Унії», що визначало важливість заходу як для членів товариства та і загалом для українців Галичини⁶.

¹ ЦДДАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 50. Арк. 24.

² ЦДДАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 50. Арк. 24.

³ ЦДДАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 50. Арк. 25.

⁴ ЦДДАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 22. Арк. 1.

⁵ ЦДДАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 22. Арк. 1.

⁶ ЦДДАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 8.

Одразу ж після приїзду до Ліона, 26 червня 1924 р., делегація ЗУТЛН вручила головному секретареві Союзу товариств Ліги Націй Рійсенові та голові Комісії національних меншин Дікенсону «Мотивоване письмо» для повернення ЗУТЛН до складу Союзу товариств Ліги Націй та «Меморіал про положення на західних українських землях під Польщею»¹ для Комісії національних меншин з Протоколом резолюції, у якій відзначено:

«1) ЗУТЛН просить розглянути Союз товариств Ліги Націй скарги українських організацій щодо свавілля польської влади до українського населення і констатувати порушення польською владою договору про національні меншини від 28 червня 1919 р.;

2) Загальні збори закликають Союз товариств Ліги Націй запропонувати міжнародному трибуналу в Гаазі розглянути питання сучасного режиму в Східній Галичині для ствердження того, що зобов'язання Польщі запровадити автономний устрій у регіоні «мали на цілі впровадити в блуд головні держави Антанти»².

Уже перша розмова з одним із найавторитетніших членів Союзу товариств Ліги Націй Рійсенном продемонструвала його прохолодне ставлення до українців, які проживали в Другій Речі Посполитій. «Він хоч мусив признати, що маємо слушність, покликуючись на те, що Головна Рада Унії минулого року полишила нас членами Унії..., — відзначав Р. Перфецький, — але притім заявив, що мовляв всі промовці на тій Раді виразно станули на становищі, о наше товариство мусить перенестися о краю, узнати польську державність і вийти до складу польської делегації»³.

Потрібно зауважити, що ЗУТЛН надзвичайно ретельно готувалося до конференції в Ліоні. Окрім «Меморіалу про положення на західних українських землях під Польщею» підготовлено десятки документів, які свідчили про безправне становище українців у Другій Речі Посполитій та викривали антиукраїнську національно-культурну політику центральної та місцевої влади. Ще в травні 1924 р. Р. Перфецький звертався з проханням до НК УНТП підготувати відповідні документи. «Належить нам для забезпечення успіху всіх наших заходів в Унії постаратися о всесторонню документацію всіх наших тверджень по змозі оригінальними придогами, а саме на прим. Оригіналами обіжників і розпорядків польських властей, стенографічними протоколами з промовами та інтерпеляціями соймових послів, вирізками з часописів — особливо польських», — констатував Р. Перфецький⁴. Документи було підготовлено.

Розглядаючи участь делегації ЗУТЛН у роботі конгресу Союзу товариств Ліги Націй, відзначимо, що вона була не надто успішною: товариство не поновили в членах Союзу, а становище українців у Другій Речі Посполитій предметно не розглядали на комісіях цієї міжнародної організації. Із доповідачів на Комісії національних меншин прихильну до українців позицію

¹ ЦДАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 8.

² ЦДАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 22. Арк. 1.

³ ЦДАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 12.

⁴ ЦДАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 57. Арк. 7.

зайняли француз Оляр, росіянин Єфремов, угорець Людвік та ще декілька членів. Представники ЗУТЛН відзначали, що «Комісія трактувала справу в площині східно-галицькій хоч... меморіал обіймав всі західні українські землі під Польщею...»¹.

Загалом у підсумковій ухвалі Комісії національних меншин відзначено:

«Комісія вислухавши членів, заступаючих Т-ва українське і російське для Ліги Націй, які підняли жалобу дотично положення меншостей у Східній Галичині, та вислухавши разом заміти польського Т-ва, просить се останнє, щоби воно зволило взяти під увагу факти наведенні в українським меморіалі, предложенім двома другими товариствами, і виготовити звіт на її слідуючому засіданні»².

28 червня 1924 р. Союз товариств Ліги Націй розглядав поновлення прав ЗУТЛН у Союзі, що потребувало від українців «припилювання сеї справи на місці»³. Напередодні до Статуту міжнародної організації внесли правки, які унеможливили участь ЗУТЛН у роботі Союзу: у п. 3. Статуту, який регламентував участь товариств у роботі організації, слово «край» замінили на слово «держава». Таким чином, як відзначав Р. Перфецький, зміни Статуту привели до того, що «відпав» один із найважливіших аргументів ЗУТЛН на користь своєї участі в роботі Союзу. «Сі зміни Статута були очевидно вимірені проти нашого Т-ва», — резюмував він⁴. Все ж, на його думку, «конче треба було бути на місці рідшаю чоґо бою, щоби демаскувати те, що діялося поза кулісами Унії і оборонювати всіма можливими мірами наші справи... та старатися заставити рідшаючі круги Унії респектувати свої власні рішення в сій справі»⁵.

Підсумкові ухвали Ліонської конференції обурили галичан. Зокрема, часопис «Діло» розкритикував участь представників ЗУТЛН у загальних зборах Союзу товариств Ліги Націй у Ліоні. У редакційній статті «3 нагоди конгресу в Ліоні»⁶ її автор відзначив: «Скажімо ясно і одверто: справа [в Ліоні — авт.] скінчилася повною невдачою... Можна було бути певним, що делегатів до засідання не допустять..., а брати участь в міжнародних з'їздах не обдумавши заздалегідь усіх умовин, в яких доведеться там виступати, — це зайва втрата коштів»⁷.

Не забув автор статті дорікнути ЗУТЛН у «галицькому сепаратизмі», адже товариство обійшло увагою Наддніпрянщину. Нищівна критика галицького політикуму змушувала Р. Перфецького детально проаналізувати діяльність товариства в Ліоні. Голова ЗУТЛН Р. Перфецький у листі відповів усім

¹ ЦДДАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 13.

² ЦДДАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 13.

³ ЦДДАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 13.

⁴ ЦДДАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 13.

⁵ ЦДДАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 13.

⁶ 3 нагоди конгресу в Ліоні // Діло. 1924. Ч. 157. С. 1.

⁷ 3 нагоди конгресу в Ліоні // Діло. 1924. Ч. 157. С. 1.

опонентам, відзначивши, що «саме перед Ліоном наше товариство звернулося до Наддніпрянського товариства з проханням, щоби в склад делегації взяло двох наших делегатів, а се товариство звернулося до Унії з запитом чи се допускаєме, одержало від Унії відмовну відповідь з узаasadненням, що воно має право репрезентувати лише Наддніпрянщину. Дотичні постанови статута Унії, а не “галицького сепаратизму” суть отже причиною, що мусять існувати два Т-ва Ліги Націй»¹.

Р. Перфецький риторично запитав: чому німці мають у складі Союзу товариств Ліги Націй три організації (з Німеччини, Австрії та Чехословаччини), угорці — дві (Угорщина, Чехословаччина), а українці не можуть мати кілька товариств? Голова ЗУТЛН відзначив, що «цілком відмінні умовини життя вимагали від кожного з обох наших Т-вариств нераз зовсім відмінних методів діяльності, але мимо сего була між обома Т-вами повна гармонія, бо розмежування взаємних компетенцій усувало всі можливі предмети спору та так, що на міжнароднім полі Унії ніколи не було такого видовища, щоби чужі могли находити докази на існування двох українських народів з ріжними інтересами та ідеалами»². Розмежування компетенцій, зауважив Р. Перфецький, сприяло гармонійній співпраці двох українських товариств. Як приклад, підготовлено спільну третю резолюцію для Комісії національних меншин з вимогою надання західноукраїнським землям у складі Другої Речі Посполитої територіальної автономії³.

Очільник ЗУТЛН вважав, що участь представників товариства у роботі засідання Ради й Загальних зборів Союзу товариств Ліги Націй «лише принесло при сучасних некорисних обставинах для нашої національної справи корисні результати..., бо ж не в допущенню або не допущенню нашої делегації до засідань в Ліоні лежить суть справи». «Ми добре знали, що супроти завішення наших репрезентаційних справ в Унії наша делегація не зможе брати участі в нарадах в Унії в характері повноправних делегатів з правом голосу і т. п.», — резюмував Р. Перфецький⁴.

Голова ЗУТЛН переконував опонентів, що «сам розвій нашої справи вимагав від нас, щоби ми хоч би з під землі видобули потрібні фонди і доконче явилися в Ліоні та там особисто на місці припильнували справу та хоч би самою нашою присутністю довели до її трактування Унією»⁵. Однак, із сумом відзначив Р. Перфецький, хоча «українське питання» й мали розглядати на засіданні комісії, згодом зважаючи на «невигідні Унії справи Вільня й Бесарабії..., були зняті з порядку нарад»⁶.

¹ ЦДІАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 22. Арк. 15.

² ЦДІАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 22. Арк. 16.

³ ЦДІАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 22. Арк. 16.

⁴ ЦДІАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 22. Арк. 16.

⁵ ЦДІАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 22. Арк. 16.

⁶ ЦДІАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 22. Арк. 17.

9 липня 1924 р. Головна Рада ЗУТЛН розглянула звіт голови товариства Р. Перфецького про поїздку делегації до Франції та ухвалила резолюцію, в якій відзначено.

1. Рада схвалює виголошене від імені Товариства в Ліоні бажання завершити роботу в Союзі товариств Ліги Націй;

2. Вихід товариства з Союзу товариств Ліги Націй не означає припинення його роботи на міжнародній арені, «противно, з сею хвилею Товариство має повну свободу розвинути всесторонню акцію в обороні національних і державних прав населення Західної України безпосередньо перед відповідальними міжнародними чинниками, не в'яжучись організаційними і процесуальними приписами Унії».

3. Головна Рада доручає Президії Товариства надіслати подяку товариствам Ліги Націй тих народів, делегати яких прихильно поставилися до вирішення «українського питання» під час роботи Комісії національних меншин в Ліоні та просити й надалі підтримувати «нашу справу» на наступному засіданні Комісії.

4. Головна Рада доручає Президії Товариства письмово повідомити всі товариства Ліги Націй, що мотивом «для виступлення нашого Товариства з Унії було не тільки стороннє становище Бюро Унії в справі повернення нашому Товариству його прав, а також ціла політика Унії. Ця політика сліпо придержується тих політичних основ, на яких побудовано офіційний Союз Народів і не спосібна нічого істотного зробити для розв'язання цілого ряду національно-політичних пролем заложених в повоєнній політичній структурі Європи...».

5. Запропонувати створити нову міжнародну організацію, яка поставила б за мету «здійснення права само означення для поневолених доси народів та відповідну реформу Союзу Народів на основі рівноправности».

6. Вступаючи в новий період існування й діяльності, товариство значно більше, ніж раніше, потребує активної моральної та матеріальної допомоги від усього українського громадянства.

7. Залишаючись за кордоном, Рада Товариства «взиває переуваючих в краю членів перевести внутрішню організацію і в організований спосіб допомагати Товариству у виконанні його завдань»¹.

15 липня 1924 р. ТНК УНТП заслухав звіт О. Марітчака (представник УНТП) про міжнародну діяльність ЗУТЛН в світлі Ліонської конференції. В результаті виступу доповідача було ухвалено.

1. Схвалити вихід ЗУТЛН зі складу Союзу товариств Ліги Націй.

2. Констатувати, що після виходу товариства зі складу Союзу «не може бути припинена його діяльність на міжнародному полі, а противно Товариство повинно дальше вести всесторонню акцію в обороні національних і державних прав населення західно-українських земель».

¹ ЦДДАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 1.

3. Подякувати тим товариствам Ліги Націй тих народів, делегати яких у Ліоні «ставилися прихильно до справи західних-українських земель», а зокрема східно-українському і російському Т-вам Ліги Націй за визначну поміч в обороні наших інтересів на сесії Унії в Ліоні».

4. Підтримати будь-який почин ЗУТЛН, спрямований на створення такої міжнародної організації», «якою метою буде здійснення прав само означення поневолених народів та реформа Союзу Народів в тому напрямі» та ін.¹

22 липня 1924 р. ЗУТЛН надіслало Детальний звіт про роботу делегації товариства в Ліоні, а також копії листів до Об'єднання українців у США НК УНТП. Голова ЗУТЛН просив НК «о підняття ініціативи в напрямі основи з краєвими членами нашого товариства нашої кураєвої організації з локальними комітетами нашого Т-ва з завданнями, з'ясованими у згаданім звіті і підняти ласкаву живу акцію для піддержання наміреної нами дальшої акції на міжнародному полі»². Також керівництво ЗУТЛН просило НК УНТП організувати створення в краї аналогічних товариств німців, білорусів, литовців, що згодом допомогло б об'єднатись у «нову міжнародну Унію»³. «Ми свідомі трудностей, які стояти можуть на дорозі до зреалізовання наших плянів в ім. взгляді але надіємося, що відповідне поведіння сеї спави може увінчатися успіхом», — констатував Р. Перфецький⁴.

Голова товариства відзначав, що товариство направило листи до членів Союзу товариств Ліги Націй, у яких пояснило «ширше умотивування причин нашого виступлення з Унії» і звернено увагу на «розбіжність практичної політики Унії з первісно нею наміченими цілями і завданнями». Р. Перфецький зауважував: «Надіємося викликати у нашій справі відповідну у них дискусію, спровокувати відповідні їх відповіді на поставлені до них питання і уробляти в се спосіб публичну опінію в користь нашої національної справи...»⁵.

Окремий лист було надіслано також Комісії національних меншин «Міжнародної Унії товариств Ліги Націй». У ньому ЗУТЛН просила на черговій конференції в Лондоні (жовтень 1924 р.) при розгляді «українського питання» дозволити «реагувати на вияснення польської делегації представникам східно-українського та російського товариств»⁶. Утім, навіть попри делегування своїх повноважень іншим товариствам, ЗУТЛН просило Комісію «по вислуханню звіту польської делегації в українській справі і евентуальних вияснень східно-української і російської делегації, не приймати в цій справі ніяких дефінітивних рішень, а відстрочити справу...»⁷.

¹ ЦДІАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 10.

² ЦДІАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 16.

³ ЦДІАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 16.

⁴ ЦДІАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 16.

⁵ ЦДІАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 16.

⁶ ЦДІАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 38. Арк. 5.

⁷ ЦДІАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 38. Арк. 5.

Підсумкові ухвали Ліонської конференції змушували керівництво ЗУТЛН зробити висновки, які виявилися загалом невтішними. З позитивів — члени товариства констатували, що «товариство завоювало перед закордоном становище речника наших поневолених західних українських земель»¹. Щодо подальшої діяльності Р. Перфецький відзначав, що до Союзу товариств Ліги Націй ЗУТЛН буде «вносити даліше наші жалоби в інтересі нашого населення»².

Отже, в 1922–1924 рр. ЗУТЛН здійснило чимало пропагандистських кроків на міжнародній арені для відновлення української державності на західноукраїнських землях. Все ж у підсумку Ліонська конференція (1924 р.) припинила членство ЗУТЛН у СТЛН. Українцям, незважаючи на докладені значні зусилля, не вдалося вирішити дві основні проблеми: донести до міжнародної спільноти кричущі факти антиукраїнської політики Польської держави та поновити членство в цій міжнародній організації. Діяльність української делегації критично оцінило галицьке суспільство, хоча вона знайшла підтримку в екзильного уряду ЗУНР та НК УНТП.

Доценко, О. 1924. Літопис української революції. *Матеріали й документи до історії Української революції. 1917–1923*. Київ — Львів. Т. 2. Кн. 5. 215 с.

Зашкільняк, Л. 1996. Українсько-польські стосунки у ХХ ст.: традиції та сучасність. *Проблеми слов'язознавства*. Міжвідомчий науковий збірник. Вип. 49. С. 71–76.

Зовнішньополітична діяльність українських урядів у еміграції. [Online]: <http://library.if.ua/book/10/1039.html>

Красівський, О. 2008. *Українсько-польські взаємини в 1917–1923 рр.* Київ: ПІЕНД. 544 с.

Кушнір, В. 1998. Ліга Націй та міжнародні гарантії прав національних меншин. *Нові технології навчання: Науково-методичний збірник*. Вип. 22.

Дисертації по гуманитарним наукам. [Online]: <https://tinyurl.com/qqfaah6>

Литвин, М. 2009. Віденський період уряду ЗУНР. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 19. С. 270.

Лозинський, М. 1970. *Галичина в рр. 1919–1920*. Нью-Йорк. 27 с.

Макарчук, С. 1998. Українсько-польські етнополітичні взаємини на західноукраїнських землях в першій третині ХХ ст. *Збірник праць і матеріалів на пошану Л.І. Крушельницької*. Львів: НАН України; ЛНБ ім. В. Стефаника. С. 132–144.

Мельник, А. 2014. Статут «Західноукраїнського товариства Ліги Націй» Ю. Романчука, Р. Перфецького як відображення дипломатичної активності емігрантського уряду ЗУНР щодо захисту права українців Галичини на вільне національно-державне самовизначення. *Часопис Київського університету права*. Вип. 1. С. 59.

Панейко, В. 1922. *Зєдинені держави Східної Європи. Галичина й Україна супроти Польщі й Росії*. Відень. 82 с.

Сливка, Ю. 1985. *Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1919–1939)*. Київ. 257 с.

¹ ЦДІАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 15.

² ЦДІАЛ України. Ф. 355. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 15.

Соляр, І. 2000. Відносини краю та закордонного уряду ЗУНР (грудень 1922 — березень 1923 рр.). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 6. С. 194–201.

Федорович, В. 1988. Україна і Ліга Народів. *Вісті Комбатанта*. Вип. 5–6. С. 19–29.

Швагуляк, М. 1994. Партійні поділи і загальнонаціональні інтереси. Проблема політичної консолідації українського національного руху Галичини (1919–1939). *Сучасність*. Вип. 2. С. 77–82.

Шинкаренко, Т. 1997. Українське питання в Лізі Націй. *Вісник Київського університету міжнародних відносин*. Вип. 7. Ч. 2. С. 27–31.

Sprawy Polskie na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 r. Dokumenty i materiały. 1967. Т. II. Warszawa. S. 346–352.

Zaks, Z. 1967. Sprawa Galicji Wschodniej w Lidze Narodow (1920–1922). *Najnowsze dzieje Polski*. 1914–1939. Т. 12. S. 127–153.

Dotsenko, O. 1924. Litopys ukrainskoi revoliutsii [Chronicle of Ukrainian Revolution]. *Materialy y dokumenty do istorii Ukrainskoi revoliutsii. 1917–1923*. Kyiv — Lviv. Т. 2. Кн. 5. 215 s. [In Ukrainian]

Zashkilniak, L. 1996. Ukrainsko-polski stosunki u XX st.: tradytsii ta suchasnist [Ukrainian-Polish Relations in the 20th Cent.: Traditions and Contemporaneity]. *Problemy slovianoznavstva. Mizhvidomchy naukovy zbirnyk*. Vyp. 49. S. 71–76. [In Ukrainian]

Zovnishnopolitychna diialnist ukrainskykh uriadiv u emihratsii [Activity in Foreign Affairs of Ukrainian Governments in Emigration] [Online]: <http://library.if.ua/book/10/1039.html> [In Ukrainian]

Dissertacii po humanitarnym naukam [Theses on Humanities]. [Online]: <https://tinyurl.com/qqfaah6> [In Russian]

Krasivskyi, O. 2008. *Ukrainsko-polski vzaiemyny v 1917–1923 rr. [Ukrainian-Polish Relations in 1917–1923]*. Kyiv: IPiEND, 2008. 544 s. [In Ukrainian]

Lytvyn, M. 2009. Videnskyi period uriadu ZUNR [Vienna Period of WUPR Government]. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*. Vyp. 19. S. 270. [In Ukrainian]

Lozynskyi, M. 1970. *Halychyna v rr. 1919–1920 [Halychyna in 1919–1920]*. Niu-York. 27 s. [In Ukrainian]

Makarchuk, S. 1998. Ukrainsko-polski etnopolitychni vzaiemyny na zakhidnoukrainskykh zemliakh v pershii tretyni XX st. [Ukrainian-Polish Ethnopolitical Relations in Western Ukrainian Territories in the 1st third of 20th cent.]. *Zbirnyk prats i materialiv na poshanu L. I. Krushelnytskoi*. Lviv: NAN Ukrainy; LNB im. V. Stefanyka, 1998. S. 132–144. [In Ukrainian]

Melnyk, A. 2014. Statut «Zakhidnoukrainskoho tovarystva Lihy Natsii» Yu. Romanchuka, R. Perfetskoho yak vidobrazhennia dyplomatychnoi aktyvnosti emihrantskoho uriadu ZUNR shchodo zakhystu prava ukraintsiv Halychyny na vilne natsionalno-derzhavne samovyznachennia [Charter of «West Ukrainian Society of the League of Nations» by Yu. Romanchuk and R. Perfetskyi as the reflection of Diplomatic Activity of Emigrant Government of WUPR Related to Protection of Rights of Ukrainians of Halychyna of National and State Self-Determination]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. Vyp. 1. S. 59. [In Ukrainian]

Paneiko, V. 1922. *Ziedyneni derzhavy Skhidnoi Yevropy. Halychyna y Ukraina suproty Polshchi y Rosii. [United States of Eastern Europe. Halychyna and Ukraine against Poland and Russia]* Viden. 82 s. C. 60. [In Ukrainian]

Slyvka, Yu. 1985. *Zakhidna Ukraina v reaktsiinii politytsi polskoi ta ukrainskoi burzhuzii (1919–1939) [Western Ukraine in Reactional Politics of Polish and Ukrainian Bourgeoisie (1919–1939)]*. Kyiv. 257 s. [In Ukrainian]

Soliar, I. 2000. Vidnosyny kraiu ta zakordonnoho uriadu ZUNR (hruden 1922 — berezen 1923 rr.) [Relations between Land and Transborder Government of WUPR (December of 1922 — March of 1923)]. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist.* Vyp. 6. S. 194–201. [In Ukrainian]

Fedorovych, V. 1988. Ukraina i Liha Narodiv [Ukraine and League of Nations]. *Visti Kombatatanta*. 1988. Vyp. 5–6. S. 19–29. [In Ukrainian]

Shvahuliak, M. 1994. Partiini podily i zahalnonatsionalni interesy. Problema politychnoi konsolidatsii ukrainskoho natsionalnoho rukhu Halychyny (1919–1939) [Events in the Parties and General National Interests. Problem of Political Consolidation of Ukrainian National Movement of Halychyna (1919–1939)]. *Suchasnist*. 1994. Vyp. 2. S. 77–82. [In Ukrainian]

Shynkarenko, T. 1997. Ukrainske pytannia v Lizi Natsii [Ukrainian Issue in League of Nations]. *Visnyk Kyivskoho universytetu mizhnarodnykh vidnosyn*. Vyp. 7. Ch. 2. S. 27–31. [In Ukrainian]

Sprawy Polskie na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 r. Dokumenty i materiały [Polish Issues on the Peace Conference in Paris in 1919. Documents and Materials]. 1967. T. II. Warszawa. S. 346–352. [In Polish]

Zaks, Z. 1967. Sprawa Galicji Wschodniej w Lidze Narodow (1920–1922) [Issue of Eastern Halychyna in League of Nations]. *Najnowsze dzieje Polski. 1914–1939*. T. 12. S. 127–153. [In Polish]